

ความพึงพอใจของประชาชนต่อการพัฒนาชุมชนต้นน้ำ
ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

**People Satisfaction on the Headwaters' Community Development in
Nong Lu Sub-district, Sangkhla Buri District, Kanchanaburi Province**

ศิริวัฒน์ แสงฉวี

วิพัทธ์ จินตนา

ดำรง พิพัฒน์วัฒนากุล

Siriwat Sangchawee

Vipak Jintana

Damrong Pipatanawanakul

คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จตุจักร กรุงเทพฯ 10900

Faculty of Forestry, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok 10900, Thailand

E-mail: siriwat_2541@hotmail.com

รับต้นฉบับ 1 เมษายน 2556

รับลงพิมพ์ 9 พฤษภาคม 2556

ABSTRACT

The current study used questionnaire to collect data from 313 samples. The data from semi-structured interview questionnaire and informal interview with community leaders were combined. Data analysis was made by statistical package software to explain the socio-economic characteristics, satisfactory level on headwater development project by department of National Park, Wildlife and Plants, as well as its related factors using the following parameters; average, percentage, score, t-test and F-test.

The results showed that the average age of people was 43 years old. The average residing duration was 22 years. Most of the people was male (57.5%) and moved from the other area as well as neighboring countries (76.4%). One-third of them were not educated while 41.9% were graduated from primary school. Almost half of them (45%) had no own lands. Employee was the main career (42.2%) following by agriculture (39.6%). The annual income was lower than 100,000 baht/family (75%). The perception level of headwater development project information was low to medium. The satisfactory level on a project was high (average score = 4.17). The satisfactory level was highest in natural and environmental resources restoration project (average score = 4.12) following with promotion and development on community participation in conserved forest project (average score = 3.95) and forest land management project (average score = 3.24). The significant influenced factors ($p=0.005$) on satisfactory level were education level and information perception.

Keywords: satisfaction, headwaters' community development, forest resource restoration, participation, Kanchanaburi

บทคัดย่อ

การศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการพัฒนาชุมชนต้นน้ำ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยวิธีสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ศึกษา จำนวน 313 ราย ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ร่วมกับการสนทนาลักษณะไม่เป็นทางการกับกลุ่มผู้นำชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อใช้อธิบายลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม ระดับความพึงพอใจที่มีต่อโครงการพัฒนาชุมชนต้นน้ำที่ดำเนินการโดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และปัจจัยที่มีผลต่อระดับความพึงพอใจดังกล่าว ด้วยค่าสถิติอย่างง่าย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าคะแนนค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test)

ผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างซึ่งมีอายุเฉลี่ย 43 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนเฉลี่ย 22 ปี ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 57.5) เป็นชาย ร้อยละ 76.4 ย้ายถิ่นฐานมาจากท้องที่อื่นๆ รวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน หนึ่งในสามไม่ได้เรียนหนังสือ และร้อยละ 41.9 จบแค่ระดับประถมศึกษา เกือบครึ่ง (ร้อยละ 45.0) ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 42.2) มีอาชีพรับจ้าง และร้อยละ 39.6 มีอาชีพทำการเกษตร (ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์) มากกว่าสามในสี่มีรายได้น้อยกว่า 100,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการพัฒนาชุมชนต้นน้ำในระดับน้อยถึงปานกลาง ระดับความพึงพอใจต่อการพัฒนาชุมชนต้นน้ำโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (คะแนนเฉลี่ย 4.17) โดยโครงการฟื้นฟูสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีคะแนนความพึงพอใจสูงสุด (คะแนนเฉลี่ย 4.12) ตามด้วยโครงการส่งเสริมและพัฒนามีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (คะแนนเฉลี่ย 3.95) โครงการจัดการที่ดินป่าไม้ (คะแนนเฉลี่ย 3.24) สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อระดับความพึงพอใจ ($p=0.05$) ได้แก่ ระดับการศึกษาและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการฯ

คำสำคัญ: ความพึงพอใจ การพัฒนาชุมชนต้นน้ำ การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ การมีส่วนร่วม กาญจนบุรี

คำนำ

ในอดีตประเทศไทยเคยมีทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ แต่ได้ถูกนำมาใช้เป็นปัจจัยการผลิตเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสร้างความรุ่งเรืองของประเทศ ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง จากที่เคยมีอยู่ประมาณ 171 ล้านไร่ หรือมากกว่าครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งประเทศในปี พ.ศ. 2504 เหลือเพียงประมาณ 108 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2552 หรือประมาณร้อยละ 33.6 ของพื้นที่ประเทศ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2553) สาเหตุที่ทำให้พื้นที่ป่าลดลงเกิดจากการบุกรุกเพื่อทำการเกษตร และที่ดึงดูดชุมชน เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนจากที่เคยเป็นแบบเรียบง่าย มีการพึ่งพิงป่าควบคู่กับการเกษตรเพื่อยังชีพ มาเป็นการทำเกษตรเชิงพาณิชย์เพื่อการค้าเป็นหลัก (อุทัย, 2551) ซึ่งการลดลงของพื้นที่ป่าดังกล่าว

ได้ส่งผลกระทบต่อด้านลบในวงกว้างต่อระบบเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมโดยรวมของประเทศ

ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาแควน้อยตอนบน ลุ่มน้ำแม่กลอง เป็นพื้นที่ต้นน้ำของแม่น้ำแควน้อยซึ่งสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ภูเขาสูงชัน ที่เป็นเขตพรมแดนระหว่างประเทศไทย กับสหภาพเมียนมาร์ ปกคลุมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำแควน้อย พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ อุทยานแห่งชาติเขาแหลมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร และมีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาช้างเผือก เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ อันเนื่องจากสภาพปัญหาการเกิดไฟไหม้ป่าที่มีความรุนแรง ประกอบกับปัญหา

การบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำเพื่อขยายพื้นที่การเกษตรของประชาชน ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่มากขึ้น อาทิเช่น ปัจจุบันปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภคในฤดูแล้ง ปัญหาอุทกภัยในฤดูฝน ปัญหาตะกอนดินทับถมในแม่น้ำลำธารและแหล่งน้ำเป็นต้น

เพื่อจัดการกับปัญหาดังกล่าว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ริเริ่มและดำเนินงานพัฒนาด้านทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่มีความเปราะบาง โดยเฉพาะพื้นที่ต้นน้ำที่มีประชาชนอาศัยและทำมาหากินอยู่ มีหลากหลายโครงการ ทำความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ในการศึกษามุ่งสำรวจความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อ โครงการพัฒนาชุมชนต้นน้ำ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการปรับปรุงมาตรการ กลยุทธ์ ตลอดจนแผนการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำลำธาร ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

ในการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาแควน้อยตอนบน จังหวัดกาญจนบุรี และวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความพึงพอใจของประชาชน

โดยมีสมมติฐานการวิจัย คือ ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน อาชีพหลัก รายได้รวมเฉลี่ยต่อปีการถือครองที่ดิน และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการฯ ที่ต่างกันมีความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้แตกต่างกัน

อุปกรณ์และวิธีการ

การสร้างแบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลที่ต้องการตอบวัตถุประสงค์การศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่วนที่ 2 การรับรู้เกี่ยวกับโครงการพัฒนาชุมชนต้นน้ำและการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการฯ ส่วนที่ 3 ความพึงพอใจ

ที่มีต่อโครงการพัฒนาชุมชนต้นน้ำ และส่วนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนต้นน้ำ

ก่อนเก็บข้อมูลได้ทำการทดสอบแบบสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างในท้องที่บ้านห้วยเสือ หมู่ที่ 1 ตำบลชะแล อำเภอดงพญาณี จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 30 ชุดเพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่น (reliability) ซึ่งได้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (coefficient α) เท่ากับ 0.946

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาแควน้อยตอนบน ที่มีโครงการพัฒนาชุมชนต้นน้ำจำนวน 3 โครงการ ประกอบด้วย โครงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (สสอ.) และโครงการจัดการที่ดินป่าไม้จำนวน 3 หมู่บ้าน รวม 1,411 ครัวเรือน คำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (1973) ได้เท่ากับ 313 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 22 ของครัวเรือนทั้งหมด จากนั้น กระจายสัดส่วนจำนวนครัวเรือนตัวอย่างไปตามหมู่บ้านต่างๆ โดยใช้สูตรกระจายตามสัดส่วนของสูงภข (2526) ดังนั้น บ้านห้วยกบ บ้านเวียงเคดี และบ้านประไร โทนก จำนวน 67, 211 และ 25 ครัวเรือนตัวอย่าง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้วิธีตรวจสอบเอกสารเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลเชิงพื้นที่ จากเอกสารงานวิจัย และโครงการพัฒนาของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

ใช้วิธีการสัมภาษณ์ตัวแทนครัวเรือนด้วยแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น เพื่อรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) กับประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ หัวหน้าหรือตัวแทนครัวเรือน เพื่อสำรวจความพึงพอใจที่มีต่อกิจกรรมของโครงการต่างๆ ที่ดำเนินการในพื้นที่ศึกษา ประกอบด้วย โครงการการฟื้นฟูสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (สสอ.) และโครงการจัดการที่ดิน

ป่าไม้เก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึงเดือน
ธันวาคม พ.ศ. 2555

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) สำหรับข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยนำเสนอในรูปตารางและค่าสถิติอย่างง่าย

จากข้อคำถามในส่วนของการรับรู้เกี่ยวกับโครงการพัฒนาชุมชนต้นน้ำและการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการฯ จำนวน 17 ข้อ (17 คะแนน) สามารถแบ่งระดับการรับรู้เกี่ยวกับโครงการพัฒนาชุมชนต้นน้ำแบ่งออกเป็น 3 ระดับ โดยคำนวณความกว้างของอันตรภาคชั้นของคะแนน ดังนี้

$$\begin{aligned}\text{อันตรภาคชั้น} &= \frac{\text{คะแนนสูง}-\text{คะแนนต่ำ}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{17 - 1}{3} \\ &= 5.33\end{aligned}$$

ระดับคะแนน 1.00 – 6.33 ระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการฯ น้อย

ระดับคะแนน 6.34 – 11.66 ระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการฯ ปานกลาง

ระดับคะแนน 11.67 – 17.00 ระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการฯ มาก

ส่วนระดับความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อโครงการต่างๆ แบ่งออกเป็น 5 ระดับ โดยคำนวณความกว้างของอันตรภาคชั้นของคะแนน ดังนี้

$$\begin{aligned}\text{อันตรภาคชั้น} &= \frac{\text{คะแนนสูง}-\text{คะแนนต่ำ}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{5 - 1}{5} \\ &= 0.8\end{aligned}$$

ระดับคะแนน 1.00 – 1.80 ไม่พึงพอใจ

ระดับคะแนน 1.81 – 2.60 ระดับความพึงพอใจ น้อย

ระดับคะแนน 2.61 – 3.40 ระดับความพึงพอใจ ปานกลาง

ระดับคะแนน 3.41 – 4.20 ระดับความพึงพอใจ มาก

ระดับคะแนน 4.21 – 5.00 ระดับความพึงพอใจ มากที่สุด

ใช้วิธีวิเคราะห์ค่าสถิติ t-test กับตัวแปรอิสระที่แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม และค่าสถิติ F-test กับตัวแปรอิสระมีมากกว่า 2 กลุ่ม กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สำหรับหาความสัมพันธ์ระหว่างระดับความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อพัฒนาชุมชนต้นน้ำ กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์

ผลและวิจารณ์

ข้อมูลพื้นฐาน

ข้อมูลพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคมของราษฎร พบว่า กลุ่มตัวอย่างซึ่งมีอายุเฉลี่ย 43 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนเฉลี่ย 22 ปี ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 57.5) เป็นชาย ร้อยละ 76.4 ย้ายถิ่นฐานมาจากท้องถิ่นอื่นๆ รวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน ร้อยละ 31.8 มีสาเหตุของการย้ายถิ่นฐานเพื่อหาที่ทำกินแห่งใหม่ หนึ่งในสาม (ร้อยละ 32.9) ไม่ได้เรียนหนังสือ และร้อยละ 41.9 จบแค่ระดับประถมศึกษา เกือบครึ่ง (ร้อยละ 45.0) ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 42.2) มีอาชีพรับจ้างทั่วไป และร้อยละ 39.6 มีอาชีพทำการเกษตร (ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์) มากกว่าสามในสี่มีรายได้น้อยกว่า 100,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี (Table 1)

Table 1 Socio-economic information of the respondents. (n = 313)

Socio-economic information	Number	Percent	Socio-economic information	Number	Percent
1. Sex			5. Habitation		
Male	180	57.5	Local people	74	23.6
Female	133	42.5	Migrant	239	76.4
Total	313	100	Total	313	100.0
2. Age (Year)			6. Occupation		
≤30	57	18.2	Farmer	124	39.6
31–40	95	30.4	Employee	132	42.2
41–50	61	19.5	Merchant	32	10.2
>50	65	20.8	Officer	25	8.0
Mean=43.3; Maximum=70; Minimum=20			Total	313	100
Total	313	100	7. Income (Baht/household/year)		
3. Race			≤100,000	243	77.6
Thai	214	68.4	100,001–200,000	49	15.7
Burmese	10	3.2	200,001–300,000	9	2.9
Mon	41	13.1	300,001–400,000	8	2.6
Karen	48	15.3	>400,000	4	1.3
Total	313	100	Mean=86,977.6; Maximum=540,000; Minimum=12,000		
4. Education			Total	313	100
No education	103	32.9	8. Land tenure		
Primary school	131	41.9	No land	141	45.0
Junior high school	33	10.5	Land ownership	172	55.0
High school	26	8.3	Total	313	100
College	9	2.9			
Bachelor degree or higher	11	3.5			
Total	313	100			

การรับรู้เกี่ยวกับโครงการพัฒนาชุมชนต้นน้ำ และการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการฯ พบว่า ภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 77.7) มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการพัฒนาชุมชนต้นน้ำอยู่ในระดับน้อยถึงปานกลาง โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 51.8 มีระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในระดับน้อย ร้อยละ 25.9 มีระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในระดับปานกลาง และ ร้อยละ 22.3 มีระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในระดับมาก (Table 2)

เมื่อพิจารณาการกิจกรรมรายโครงการ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ข้อมูลโครงการและมีการเข้าร่วมกิจกรรม ที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. โครงการฟื้นฟูสภาพทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 65.5) ทราบว่าชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาแควน้อยตอนบน มีเพียงร้อยละ 33.5 ทราบว่าชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 1 และ 2 และส่วนใหญ่ (ร้อยละ

92.3) มีความเห็นว่าพื้นที่ป่าต้นน้ำจำเป็นต้องดำเนินการปลูกป่าทดแทนเนื่องจากพื้นที่ป่าต้นน้ำมีความเสื่อมโทรมและเสี่ยงต่อการถูกบุกรุก โดยร้อยละ 69.6 ทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการปลูกฟื้นฟูป่ามากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 55.3) ทราบจากการประชาสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ร้อยละ 91.1 ทราบว่าหน่วยจัดการต้นน้ำเป็นหน่วยงานหลักที่ดำเนินการปลูกฟื้นฟูสภาพป่าในพื้นที่ และร้อยละ 75.1 มีส่วนร่วมในการปลูกฟื้นฟูสภาพป่า

2. โครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (สสอ.) พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 38.0) รู้จักโครงการ สสอ. ร้อยละ 26.2 ทราบว่ารัฐบาลให้การสนับสนุนงบประมาณปีละ 50,000 บาท ร้อยละ 24.6 ทราบว่าโครงการดังกล่าวเป็นโครงการต่อเนื่องที่มีระยะเวลาดำเนินงานติดต่อกันไม่เกิน 3 ปี ร้อยละ 29.1 ทราบว่าเป็นโครงการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

และร้อยละ 22.4 มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานตามกิจกรรมที่ได้รับคัดเลือกตามมติที่ประชุมของคณะกรรมการ สสอ. ของชุมชน

3. โครงการจัดการที่ดินป่าไม้ ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 46.3) ทราบข่าวสารเกี่ยวกับการประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติ โดยร้อยละ 27.8 ทราบจากการประชาสัมพันธ์ของผู้นำชุมชน ร้อยละ 32.9 ทราบว่าพื้นที่เตรียมการการประกาศอุทยานแห่งชาติจะผ่านความเห็นชอบของสภาตำบลที่เป็นองค์กรส่วนท้องถิ่น และร้อยละ 34.2 ทราบว่าต้องตรวจสอบพิสูจน์การครอบครองที่ดินพร้อมทั้งจัดทำแนวเขตควบคุม หากพื้นที่ซ้อนทับกับที่ดินทำกินของราษฎรแต่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75.4) เห็นด้วยกับการประกาศอุทยานแห่งชาติ เนื่องจากเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และร้อยละ 68.1 เห็นว่าเป็นการป้องกันการบุกรุกทำลายป่าพื้นที่ป่าต้นน้ำ

Table 2 Perception level of the respondent on the project information. (n = 313)

Level of perception	Number (person)	Percentage
Low	162	51.8
Medium	81	25.9
High	70	22.3

ระดับความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้

ผลการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ซึ่งในการประเมินระดับความพึงพอใจของประชาชนพิจารณาจากคะแนนเฉลี่ย โดยกำหนดให้ กิจกรรมที่ประชาชนมีระดับความพึงพอใจมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และไม่พึงพอใจ มีระดับคะแนนเท่ากับ 5, 4, 3, 2 และ 1 คะแนน ตามลำดับ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยรวมอยู่ในระดับมาก (คะแนนเฉลี่ย 4.17) (Table 3) เมื่อพิจารณาเป็นรายโครงการมีรายละเอียดดังนี้

1. โครงการฟื้นฟูสภาพทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก (คะแนนเฉลี่ย 4.17) และเมื่อพิจารณารายการกิจกรรม มีค่าคะแนนเฉลี่ยใกล้เคียงกันตั้งแต่ 3.88-4.37 ซึ่งความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก-มากที่สุด โดยกิจกรรมที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด คือ ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการปลูกฟื้นฟูป่า (คะแนนเฉลี่ย 4.37) รองลงมาคือ การจัดทำแนวกันไฟ (คะแนนเฉลี่ย 4.33) การก่อสร้างฝายถาวรและกึ่งถาวร (คะแนนเฉลี่ย 3.29) และชนิดพันธุ์ไม้ที่นำมาปลูก (คะแนนเฉลี่ย 3.27) ตามลำดับ ส่วนกิจกรรมที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การประชาสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ (คะแนนเฉลี่ย 3.88)

2. โครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อนุรักษ์ (สสอ.) กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อโครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่อนุรักษ์ (สสอ.) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (คะแนนเฉลี่ย 3.95) และเมื่อพิจารณารายการกิจกรรม มีค่าคะแนนเฉลี่ยใกล้เคียงกันตั้งแต่ 3.40-4.37 ซึ่งความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง-มากที่สุด โดยกิจกรรมที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดคือ ฝ่ายชุมชนถาวรสามารถใช้เป็นแหล่งน้ำขนาดเล็กเพื่ออุปโภค/บริโภคของชุมชน (คะแนนเฉลี่ย 4.37) รองลงมาคือ กิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน (ฝ่ายถาวร) (คะแนนเฉลี่ย 4.36) พื้นที่ดำเนินงานมีความเหมาะสม (คะแนนเฉลี่ย 3.97) และความรู้ความสามารถของประชาชนและคณะกรรมการดำเนินงาน (คะแนนเฉลี่ย 3.96) ตามลำดับ ส่วนกิจกรรมที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ

การประชาสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ (คะแนนเฉลี่ย 3.40)

3. โครงการจัดการที่ดินป่าไม้ กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อการจัดการที่ดินป่าไม้ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ย 3.24) และเมื่อพิจารณารายการกิจกรรม มีค่าคะแนนเฉลี่ยใกล้เคียงกันตั้งแต่ 2.83-4.08 ซึ่งความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง โดยกิจกรรมที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดคือ การปลูกป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ (คะแนนเฉลี่ย 4.08) รองลงมาคือ การประกาศอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ เมื่อ พ.ศ. 2552 (คะแนนเฉลี่ย 3.35) การจัดทำแนวเขตอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ ($\bar{X} = 3.08$) และการผ่อนปรนและรังวัดแนวเขตควบคุม (คะแนนเฉลี่ย 2.88) ส่วนกิจกรรมที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ การตรวจสอบพิสูจน์การครอบครองที่ดินของราษฎร (คะแนนเฉลี่ย 2.83)

Table 3 Satisfactory level of the respondent on headwater development projects. (n = 313)

Projects	Satisfactory level of the respondent (%)					$\bar{X}$	S.D.	Satisfactory level
	Highest (5)	High (4)	Moderate (3)	Low (2)	Not satisfy (1)			
Restoration of natural resources and environment	49.20	26.70	15.15	5.34	3.61	4.12	0.16	High
Promotion and development on community participation in conserved forest	41.28	31.82	16.90	6.65	3.61	3.95	0.32	High
Management of forest land	23.5	23.6	20.8	18.3	13.7	3.24	0.51	Moderate
Total	46.33	32.91	15.97	1.92	2.88	3.77	0.47	High

ปัจจัยที่มีผลต่อระดับความพึงพอใจของประชาชน

จากผลการทดสอบสมมติฐานในการศึกษาครั้งนี้ ดังแสดงใน Table 4 พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อระดับความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างมีนัยสำคัญ ประกอบด้วยสองปัจจัย ได้แก่ ระดับการศึกษา ($F=2.334$; $p<0.05$) และการรับรู้

ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการฯ ($F=3.818$; $p<0.05$) ส่วนปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ เพศ อายุ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน อาชีพหลัก รายได้รวมเฉลี่ยต่อปี และการถือครองที่ดิน ไม่มีผลต่อระดับความพึงพอใจที่มีต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างใด ($p=0.05$)

Table 4 Factors effecting satisfactory level of the respondent on the project information.

Independent variable	t-test	F-test	P-Value
1. Sex	0.687 ^{ns}		0.493
2. Age		0.891 ^{ns}	0.470
3. Educational level		2.334*	0.042
4. Period of habitation		1.508 ^{ns}	0.212
5. Main occupation		1.929 ^{ns}	0.125
6. Household income		1.528 ^{ns}	0.194
7. Land holding	0.326 ^{ns}		0.744
8. Perception on project information		3.818*	0.023

Remarks: * Significance level at 0.05; ^{ns} Non Significance level at 0.05

ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับที่อรรถ (2547) ได้รายงานไว้ว่า การรับรู้ข่าวสารด้านทรัพยากรป่าไม้ มีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ของคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำน่าน และวราห์ (2549) พบว่าการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับโครงการชุมชนเข้มแข็งมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในโครงการชุมชนเข้มแข็ง เนื่องจากการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการฯ ให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ จะช่วยสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามโครงการฯ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการปลูกฟื้นฟูสภาพป่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่ได้

ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้ที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมด้านการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารโครงการฯ อยู่ในระดับปาน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารโครงการฯ ผ่านที่ประชุมหมู่บ้าน ป้ายประชาสัมพันธ์ที่มีเนื้อหาเข้าใจง่าย รวมทั้งการพบปะพูดคุยกับประชาชนในพื้นที่ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐและประชาชน อันนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมต่อไป

ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนต้นน้ำ

จากการศึกษาสามารถสรุปสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานตามโครงการพัฒนา ดังนี้

1. สภาพปัญหา

การบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำโดยเฉพาะในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาช้างเผือก มีการบุกรุกแผ้วถางอย่างต่อเนื่อง การดำเนินงานตามโครงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และโครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (สสอ.) ในช่วงที่ผ่านมาขาดการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพียงบางกลุ่ม ส่วนโครงการจัดการที่ดินป่าไม้ การประกาศอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ มีปัญหาเรื่องแนวเขตอุทยานแห่งชาติ และบางส่วนยังซ้อนทับที่ดินทำกินของราษฎร

2. ข้อเสนอแนะ

หน่วยงานในสังกัดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในพื้นที่ควรเร่งดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำที่มีความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง และดำเนินการรังวัดพร้อมทั้งปักหลักหมายแนวเขตพื้นที่แปลงปลูกป่า และแนวเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติให้มีความชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชน อีกทั้งประชาสัมพันธ์ข้อมูลโครงการต่างๆ ให้ประชาชนในพื้นที่ทราบผ่านที่ประชุมหมู่บ้าน หรือ

จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อให้กิจกรรมที่ดำเนินงานตามโครงการเกิดประโยชน์และตรงกับความต้องการประชาชน เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการอย่างจริงจัง

สรุป

ผลจากการสัมภาษณ์ตัวแทนครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างซึ่งมีอายุเฉลี่ย 43 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนเฉลี่ย 22 ปี ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 57.5) เป็นชาย ร้อยละ 76.4 ย้ายถิ่นฐานมาจากท้องถิ่นอื่น ๆ รวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน หนึ่งในสาม ไม่ได้เรียนหนังสือ และร้อยละ 41.9 จบแค่ระดับประถมศึกษา เกือบครึ่ง (ร้อยละ 45.0) ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 42.2) มีอาชีพรับจ้าง และร้อยละ 39.6 มีอาชีพทำการเกษตร (ปลูกพืชและ เลี้ยงสัตว์) มากกว่าสามในสี่มีรายได้น้อยกว่า 100,000 บาทต่อครัวเรือน ต่อปี

การรับรู้เกี่ยวกับโครงการพัฒนาชุมชนต้นน้ำ และการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการฯ พบว่า ภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 77.7) มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการพัฒนาชุมชนต้นน้ำ อยู่ในระดับน้อยถึงปานกลาง โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 51.8 มีระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในระดับน้อย ร้อยละ 25.9 มีระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในระดับปานกลาง ดังนั้น

ระดับความพึงพอใจของประชาชนต่อการพัฒนาชุมชนต้นน้ำ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการพัฒนาโครงการต่างๆ ที่ดำเนินการโดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในระดับปานกลางถึงมาก โดยโครงการฟื้นฟูสภาพทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เป็นโครงการที่ประชาชนมีความพึงพอใจมากที่สุด ขณะที่โครงการจัดการที่ดินป่าไม้ มีระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด

ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อระดับความพึงพอใจของประชาชนต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ คือ ระดับการศึกษา และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการฯ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า มีรายละเอียดสรุปได้ ดังนี้ 1) ประชาชนหนึ่งในสาม ไม่ได้เรียนหนังสือ และร้อยละ 41.9 จบแค่ระดับประถมศึกษา และส่วนใหญ่ ร้อยละ 73.2 มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการฯ อยู่ในระดับน้อยถึงปานกลาง ดังนั้น หน่วยงานในสังกัดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ที่เป็นหน่วยงานภาคสนามในพื้นที่ ได้แก่ หน่วยงานจัดการต้นน้ำ อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ ควรให้ความสำคัญกับการให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการ โดยผ่านทางสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ นอกจากนั้น ควรจัดทำแนวเขตพื้นที่คุ้มครองที่มีความชัดเจนเพื่อช่วยลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐและประชาชน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมต่อไป และ 2) การปฏิบัติงานด้านการประชาสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ตามโครงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เป็นกิจกรรมที่มีระดับคะแนนความพึงพอใจน้อยที่สุด (คะแนนเฉลี่ย 3.88 และ 3.40) ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเน้นการประชาสัมพันธ์ข้อมูล โครงการ แนวทางการดำเนินงาน พื้นที่ดำเนินงาน ตลอดจนประโยชน์ต่อชุมชน ให้ประชาชนในพื้นที่ทราบโดยการประชุมชี้แจงในที่ประชุมหมู่บ้าน หรือโดยการพบปะพูดคุยกับประชาชนโดยตรง อันจะช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน และเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน

คำนิยาม

ผู้วิจัย ขอขอบคุณ ผู้นำชุมชนและประชาชน ที่หมู่บ้านเวียงเคดี่ บ้านห้วยกบ และบ้านประไร โพนก ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ที่สละเวลาและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลการวิจัย

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. 2553. ข้อมูล
สถิติอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
ปี 2553. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ.

วราห์ เงินประดิษฐ์. 2549. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์
กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ
ชุมชนเข้มแข็งขององค์การบริหารส่วน
ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม
จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศุบงกช จามิกร. 2526. สถิติวิเคราะห์สำหรับงาน
วิจัยทางสังคมศาสตร์. คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

อุทัย ทองมี. 2551. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่
ต้นน้ำ. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และ
พันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

อรรถัย สิริกุลขจร. 2547. การบริหารทรัพยากรป่าไม้
ของคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำน่านตอน
บน จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Yamane, T. 1973. *Statistics; An Introductory
Analysis*. 3rd ed. Harper International
Edition, Tokyo.